

Wat is waarheid?

Hoe is het universum ontstaan?

Heeft het universum een einde?

Bestaat het niets? Bestaat tijd?

Hebben computers bewustzijn?

In het onderwijs vertellen we leerlingen wat volgens de wetenschap waarheden zijn. Toch zijn die waarheden niet altijd helemaal zeker. Niet al te lang geleden geloofden ook wetenschappers nog dat de aarde plat was. En hedendaagse fysici begrijpen niet hoe het precies zit met de kleinste materiedeeltjes of wat er aan het einde van het universum is. Terwijl wetenschappers proberen steeds meer werkelijkheid te ontrafelen, is het zeer zinvol als kinderen en jongeren leren reflecteren op het fenomeen wetenschap. Zo kun je je afvragen: wanneer is een theorie precies waar? Of: zullen we ooit álles weten? Maar ook: moeten er grenzen gesteld worden aan de wetenschap, om niet álles te onderzoeken en uit te vinden (zoals genetische manipulatie of atoombommen)?

Door met jongeren te filosoferen kun je hun aangeboren verwondering prikkelen en het denken over de wereld om hen heen verdiepen. Je voedt hun zelfdenkend vermogen en leert hen kritisch te argumenteren en te luisteren naar andermans mening. Door te filosoferen houden ze, voordat kennis alle plaats inneemt, ruimte in hun hoofd voor vragen. Zo kunnen ze inzien dat de wereld niet zwart-wit is, maar oneindig kleurrijk. In dit boek vind je een uitgebreide handleiding om te filosoferen met kinderen en jongeren. Tevens vind je er 25 voorbeelden van lessen die een filosofisch gesprek accommoderen over een thema rondom wetenschap of die aansluiten bij bepaalde vakken op school.

De filosofen Sabine Wassenberg en Maaïke Merckens van WonderWhy hebben jarenlange ervaring met filosoferen met kinderen en jongeren in het primair en voortgezet onderwijs. Zij verzorgen lessenseries op projectbasis. Ook geven ze trainingen aan docenten en andere geïnteresseerden.

le endig Uitgever

ww? WonderWhy
www.wonderwhy.nl

Ik zag twee apen wetenschappen

Filosoferen over wetenschap

Voor bovenbouw basisonderwijs en voortgezet onderwijs

Ik zag twee apen wetenschappen

Sabine Wassenberg en Maaïke Merckens Bekkers

Ik zag twee apen wetenschappen

Filosoferen over wetenschap

Voor bovenbouw basisonderwijs en voortgezet onderwijs

Er bestaan geen feiten alleen interpretaties. – Friedrich Nietzsche

Stilzwijgend wordt aangenomen dat regendansen geen succes hebben maar wie heeft dat ooit onderzocht?

– Paul Feyerabend

Niets in het leven hoeft te worden bevreesd, het moet alleen worden begrepen. – Marie Curie

Als er iets in mij is wat als religieus benoemd zou kunnen worden dan is dat de grenzeloze bewondering voor de structuur van de wereld voor zover die door onze wetenschap blootgelegd kan worden. – Albert Einstein

Wetenschap is de titanische poging van het menselijk intellect zich uit zijn kosmische isolement te verlossen door te begrijpen. – W.F. Hermans

Wetenschap is slechts een beeld van de waarheid. – Francis Bacon

Onze kennis kan alleen maar beperkt zijn, terwijl onze onwetendheid noodzakelijkerwijze oneindig is. – Karl Popper

Sabine Wassenberg en Maaike Merckens Bekkers

Filosoferen met jonge filosofen

Wat is filosofie?

Filosofie is de activiteit van het filosoferen. Filosofie is ook de traditie van het filosoferen zelf, we spreken dan over de geschiedenis van de filosofie.

Filosoferen is het systematisch nadenken over vragen waar niet een eenduidig antwoord op is.

Sommige mensen denken dat filosofie 'zweverig' is. Dat is het juist niet. Het is juist zo rationeel en kritisch mogelijk. Sommige mensen denken dat het alleen over 'vage' onderwerpen gaat, zoals de ziel, God, leven na de dood en geesten. Ook dat is niet waar. Het gaat minstens zo vaak over heel tastbare, praktische en urgente onderwerpen, zoals recht op meningsuiting, het exacte punt waarop abortus niet meer mag en de beste staatsvorm.

Mensen denken ook wel eens dat filosofische gesprekken 'diepe' gesprekken zijn, waarbij het over moeilijke onderwerpen gaat, zoals persoonlijke emoties. 'Hoe voelde jij je toen je vriend verhuisde?'

Dan wordt filosofie met psychologie verward. Bij psychologie, in een therapeutische sessie, gaat het over persoonlijk gevoel. Maar bij filosofie eigenlijk juist niet. Of zo min mogelijk.

Bij filosofie wil je boven de persoonlijke verhalen uitstijgen. Je zoekt naar de *Algemene Regel*. 'Hoe zou het moeten zijn in de wereld?' 'Wat betekent [een bepaald woord] nou echt?' 'Is [een bepaalde zaak] goed of slecht?' 'Hoe weet je [dit of dat] absoluut zeker?'

We onderzoeken concepten, willen weten hoe de wereld in elkaar steekt. We zijn op zoek naar de essentie van dingen. En niet naar iemands persoonlijk gevoel bij een gebeurtenis. We zoeken naar waarheid en naar wijsheid.

Dat is ook de letterlijke betekenis van filosofie:

Φίλω (spreek uit: philo) betekent: ik houd van, ik verlang naar

σοφία (spreek uit: sophia) betekent: wijsheid

Filosoferen kan in principe over alles gaan. Iets in het nieuws, iets in de klas. Kleding, boeken, make-up, snoep, voetbal, ouders, pesten, idolen, verliefd zijn, dieren, de zwervers op straat, armoede in de wereld, buitenaards leven, uiterlijk, taal, games, noem het maar op.

Overall kun je wel een thema van de les van maken. De kunst is alleen om van het gesprek een *filosofisch* gesprek te maken. In ons eerdere boek *Ik zag twee beren filosoferen* (Levendig Uitgever, 2014) staan voorbeeldlessen over allerlei thema's, geschikt voor leeftijden van 8 tot 18 jaar.

Ik zag twee apen wetenschappen focust op wetenschap, vanuit talloze mogelijke invalshoeken.

Filosoferen over wetenschap

Waarom filosoferen over wetenschap? Om iets gedaan te krijgen van iets of iemand hebben we argumenten nodig. En die argumenten beschouwen we als heel sterk op het moment dat we kunnen zeggen dat ze wetenschappelijk bewezen zijn. Voor de meesten van ons is dat doorslaggevend omdat het dan wel waar móét zijn.

Echter, de wetenschap leeft juist van het weerleggen van die 'waarheden', waardoor er vaak tegengestelde uitspraken worden gedaan door verschillende wetenschappers over hetzelfde vraagstuk. Hoe moeten we hier nu over nadenken?

Hierover nadenken kán vanuit een vak als biologie, geschiedenis, Nederlands, natuurkunde of aardrijkskunde, dat zich richt op de bestudering van een bepaald onderdeel van de werkelijkheid én waarbij een docent zich tegelijkertijd realiseert dat er grenzen zijn aan het vakgebied. Filosofie is echter van *nature* vakoverstijgend en probeert zicht te houden op de hele werkelijkheid. Vanuit een buitenstaanderspositie is het gemakkelijker kritische vragen te stellen. Op meta-niveau. Vandaar: filosoferen over wetenschap.

Daarnaast is het binnen het onderwijs nuttig om leerlingen bewust te maken van de essentie van kennis. Wat is kennis eigenlijk? Zodra leerlingen doorhebben hoe, wat *kennis* betreft, de vork in de steel zit, giet je die kennis niet meer met een paplepel naar binnen (of met veel moeite) bij de leerlingen, maar beginnen leerlingen zelf kritisch onderzoekend te leren. Ze leren te vragen 'hoe weet je zeker dat dit waar is?' en dit alleen al schept een actieve kritische leerling.

Behalve vorming van het denken, biedt het filosoferen een kritische en creatieve voorbereiding op een verwetenschappelijke samenleving. Reflectie op de wetenschap geeft leerlingen een beter houvast om in de overvloed aan beelden en informatie die ze binnen krijgen zelf hun keuze te maken tussen wat ze nu wel en wat ze nu niet moeten geloven of vinden.

Leeftijden

In principe kun je met iedereen die kan praten ook filosoferen. Van kleuters tot en met bejaarden is het mogelijk. Tijdens het opgroeien maken kinderen zich de taal eigen, ze leren zich concentreren en leren abstraheren. Alle drie voorwaarden voor het filosoferen.

Dit boek is een handleiding voor het filosoferen met leerlingen van de bovenbouw van primair onderwijs en van de middelbare school. Dus van 10 tot 18 jaar.

Intelligentie

Ook al is er wel enige overeenkomst zichtbaar tussen het leerniveau van de leerling en de mate waarin leerlingen actief en op een zinnige manier bijdragen aan het filosofisch gesprek in de klas, toch is hier niet alles mee gezegd. Het komt vaak voor dat leerlingen door een concentratie belemmering op één of meerdere vlakken geen hoog advies halen, maar wel degelijk als

geweldige filosofen uit de hoek komen. Je hoeft in principe niet te kunnen rekenen en ook geen grammatica te kunnen, om te filosoferen.

Vaardigheden die van pas komen bij het filosoferen zijn:

- *Fantasie* ... Want stel je nou eens écht die wereld voor waarin alles anders is!
- *Lef* ... Want je moet wel dŭrven alle argumenten te overwegen, ook die buiten je eigen straatje.
- *Concentratie* ... Als je afgeleid bent of afhaakt ben je niet meer aan het denken.
- *Abstractie vermogen* ... Het gaat bij het filosoferen om het vergelijken van concepten, afwegen van argumenten, springen van voorbeelden naar algemene begrippen en omgekeerd.
- *Logisch denken* ... Een zeker ongrijpbaar kritisch vermogen dat supersnel kan beoordelen of een redenering klopt of niet.
- En ook *taalvaardigheid* ... Zelfs als een leerling uit het buitenland komt en er in elk geval één taal in het hoofd zit, kan de leerling zelf al goed denken in die taal. Dan is het een kwestie van vertalen. Het zal lastig uit te drukken zijn en het gesprek gaat niet zo vloeiend, maar we hebben meegemaakt dat een leerling die pas zes maanden geleden uit Egypte was gekomen, de meest fantastische redeneringen opbouwde.

Praat iedereen mee?

Meestal is er een groepje leerlingen met de grootste filosofische mond die het gesprek gaande houdt. Dit zijn niet noodzakelijkerwijs degenen die gewoonlijk in de les het meeste zeggen.

Sommigen zijn verlegen, anderen vinden het moeilijk of saai.

Het is een mooi streven om de verlegen jongeren erbij te betrekken, als die iets te zeggen hebben. Maar sommige leerlingen houden er niet van, zoals anderen niet van tekenen of gym houden. We kunnen de gehele

klas activeren door oefeningen waar iedereen bij betrokken wordt. Een discussie spel, een interview, allemaal stemmen voor of tegen de stelling, iedereen een voorbeeld geven, of een schrijfpodricht.

Echter als de uitdaging is om een zo goed mogelijk filosofisch gesprek te houden waar de aandacht hoog is, leidt het enorm af als een deelnemer zelf niets weet te zeggen maar gedwongen wordt door de gespreksleider. De spanning is dan weg en het resultaat teleurstellend. We gaan ervan uit dat er ook veel geleerd wordt als de leerlingen alleen maar luisteren.

Willen pubers wel filosoferen?

Op de middelbare school heb je soms te maken met onwillige leerlingen die zich liever achter hun rugzakken verschuilen en wachten tot de les voorbij is. Dat verschilt per leerling, per klas en ook per docent. Het is uiteraard de taak van de docent om een band met de leerlingen op te bouwen en een vruchtbare en veilige situatie te creëren waarin leerlingen geen weerstand hebben tegen alles wat als lesstof wordt aangeboden.

De lesvorm van het filosoferen is in die zin lastig, omdat het succes afhankelijk is van de inbreng van leerlingen zelf. Zij maken de les. Zij geven inhoud aan het gesprek. Hiervoor is dus welwillendheid en enige interesse noodzakelijk.

Heb je als leraar wel overwicht en vertrouwen, dan is het mogelijk om te filosoferen met je leerlingen en kun je positieve reacties verwachten, omdat het doorgaans als 'leuk' wordt ervaren dat leerlingen 'zelf mogen zeggen wat ze denken'.

Wat dit betreft is het bij hele grote klassen mogelijk om voor de activerende werkvormen te kiezen, zoals debat over stellingen of werken met discussiebordjes (rood-oranje-groen). Op die manier hoef je niet te trekken aan je leerlingen, maar zijn ze uitgedaagd om een positie in te nemen en wordt het 'cool' om dan ook te kunnen beargumenteren waarvoor je staat.

7. Alles weten 5/6 VWO

Kunnen we alles weten?

Gesprek (10 minuten)

Voer een gesprek over de vraag: Kunnen we alles weten?

Deze vraag is praktisch, maar vooral ook theoretisch: kunnen we alle raadsels van de wereld ontrafelen en de toekomst uitrekenen met behulp van een gigantische computer?

Dit gesprek zal wellicht leiden tot de vraag: staat alles vast, geschreven in natuurwetten? En is daarmee alles bepaald, alles wat wij in de toekomst gaan doen?

Het zou mooi zijn als leerlingen zelf eerst met dit idee spelen voordat je er iets over uitlegt.

Vertel (3 minuten)

Pierre-Simon Laplace (1749-1827): “Als we alle posities en snelheden van alle deeltjes in het universum zouden kennen, dan konden we hun gedrag berekenen voor ieder ander moment in het verleden of de toekomst.”

Uitleg determinisme

Het *determinisme* staat voor de opvatting dat alle gebeurtenissen in heden, verleden en toekomst bepaald (=gedetermineerd) zijn (en worden) door een – veelal onbekend – mechanisme. Niets gebeurt ‘zomaar’, alle gebeurtenissen hebben een oorzaak en/of een reden en een betekenis. Kennis van dit mechanisme maakt het mogelijk gebeurtenissen te voorspellen. In het determinisme is er geen ruimte voor willekeur en toeval - dat zou *indeterminisme* zijn, waardoor de toekomst onzeker wordt.

Gesprek (5 minuten)

Voer een gesprek over de vraag: Is de wereld gedetermineerd?

In het achterhoofd

Je kunt onderscheid maken tussen een wetenschappelijk en religieus determinisme.

Het wetenschappelijk determinisme richt zich op de oorzaak, het causale verband, van de onderzochte gebeurtenissen. Kennis van de mechanismen (natuurwetten) die een gebeurtenis veroorzaken maken het mogelijk gebeurtenissen in de toekomst te voorspellen.

Het religieus determinisme stelt dat gebeurtenissen teleologisch zijn. Ze hebben een doel (telos) en worden gestuurd door god.

Beide vormen van determinisme kennen een ‘harde’ en een ‘zachte’ variant. De harde variant stelt dat de toekomst vastligt en onontkoombaar is. Er is geen ruimte voor toeval of willekeur. Er is dan dus geen vrije wil. De zachte variant stelt dat de gebeurtenissen uit het verleden die tot het heden hebben geleid causaal dan wel teleologisch verklaarbaar zijn. De toekomst ligt echter niet volledig vast: er is ruimte voor toeval en/of willekeur.

In de loop van de geschiedenis van de mensheid zie je een verschuiving optreden van religieus deterministische opvattingen naar een meer wetenschappelijk determinisme, parallel aan de ontwikkeling van de empirische wetenschappen, gedurende de laatste 400 jaar.

Gesprek (12 minuten)

Voer een gesprek over de vraag: Hebben we een vrije wil?

Subvragen:

- Als alles bepaald is door natuurwetten, je DNA, opvoeding en logische gevolgen, wat betekent ‘keuzes maken’ dan?
- Als er geen vrije wil is, maakt het dan nog iets uit wat je met je leven doet?

- Wat is een vrije wil?
- Waar zit die, waar wordt die gemaakt?

Filmpje (10 minuten)

Bekijk met de leerlingen het filmpje. *Laatste grote naam: Stephen Hawking (1942-...) van Schooltv – de kennis van nu – Stephen Hawking*

Dit filmpje laat zien hoe Hawking ondanks zijn handicap als wetenschapper al tijdens zijn leven belangrijk wetenschappelijk werk doet en zo beroemd is als Newton en Einstein. Middelbare schoolleerlingen zijn diep onder de indruk van zijn komst.

Gesprek (10 minuten)

Vraag aan de klas naar aanleiding van dit filmpje: Welke vragen zijn interessant?

Bijvoorbeeld:

- Is het inderdaad belangrijk, zoals Hawking zegt, dat iedereen iets van wetenschap afweet?
- Is het gemakkelijk om het oneens met hem te zijn?
- Is hij te begrijpen zonder kennis over zwarte gaten?
- Heeft deze kennis enig praktisch nut?

Wat mag ik hopen?

Metafysica

9. Axioma's en Dogma's

Wat is het verschil tussen wetenschap en geloof?

Vertel (10 minuten)

Axioma's

Axioma's zijn de 'meest algemene wetten', de grondstellingen, die dus nergens meer uit af te leiden zijn en 'bovenaan' in de hiërarchie staan.

Euclides (435-365 v. C.) definieerde een axioma als iets dat vanzelfsprekend waar is in de wereld, iets wat geen verantwoording nodig heeft: "Axioma's hebben geen rechtvaardiging nodig omdat zij vanzelfsprekend ware uitspraken over de wereld zijn."

Op zijn 5 axioma's is de zogenaamde Euclidische meetkunde gebaseerd.

Het is de vraag of deze grondstellingen kunnen worden bewezen. In de wiskunde stelt het axioma van Peano bijvoorbeeld dat er een serie getallen bestaat, die zich eindeloos uitstrekt boven en onder nul. In de natuurkunde gaat het axioma om de constante snelheid van het licht. Of bijvoorbeeld de stelling dat zwaartekracht werkelijk een kracht is. Of het verbod op contradictie (tegenstrijdigheid) in de logica en in feite alle wetenschapsgebieden.

Je zou kunnen zeggen dat materialisme in de natuurwetenschappen ook een axioma is: alleen materie bestaat, geen immaterie. Alle andere stellingen binnen een wetenschapsgebied zijn gebaseerd op of afgeleid van dit axioma.

Voorbeeld van een axioma

Guiseppe Peano (1858-1932): "Er bestaat een serie getallen, die zich eindeloos uitstrekt boven en onder nul."

Peano's definitie van natuurlijke getallen voor wiskunde:

- Nul is een getal
- Elk getal heeft een opvolger en die opvolger is ook een getal
- Nul is niet de opvolger van enig getal
- Verschillende getallen hebben verschillende opvolgers
- Als nul een bepaalde eigenschap heeft, en heeft elk opvolgend getal die eigenschap ook, dan heeft elk getal die eigenschap.

In de wiskunde gaat het axioma van Peano er dus om, te stellen dat er een serie getallen bestaat, die zich eindeloos uitstrekt boven en onder nul. Klinkt simpel maar je moet er maar opkomen.

Meer voorbeelden axioma's:

- Iets is of is niet. (Verbod op contradictie in de logica en in feite alle wetenschapsgebieden.)
- Alleen materie bestaat, geen immaterie.
- Het is onmogelijk om niet te communiceren. Alle gedrag is communicatie. Alles wat je doet, ook 'niets' doen, heeft invloed. Omdat er niet zoiets bestaat als anti-gedrag, is het onmogelijk om niet te communiceren.
- De snelheid van het licht is constant.
- Zwaartekracht is werkelijk een kracht.

Opdracht(10 minuten)

"Klimaatverandering bestaat en wordt door de mens veroorzaakt."

Is dit een axioma?

Laat de leerlingen individueel de gedachten hierover opschrijven.

Vertel (10 minuten)

Dogma's

- Een dogma is een leerstelling die als onbetwistbaar wordt beschouwd door een religie, ideologie of andere organisatie.
- Een dogma is een fundamenteel concept ter onderbouwing van een gedachtegoed, daarom wordt de aanhanger van dit gedachtegoed geacht er niet van af te wijken en het nooit te betwisten of te betwijfelen.
- Het afwijzen van een dogma wordt beschouwd als ketterij en kan resulteren in de verbanning uit de religieuze gemeenschap, hoewel dit in de christelijke traditie vandaag de dag niet vaak meer gebeurt.

Voorbeelden van dogma's

- God is de schepper van hemel en aarde.
- De Koran is in zuiver Arabisch geschreven.
- Joden zeggen zelf geen dogma's te hebben, maar *geloofspunten* zoals 'God bestaat'.

Gesprek (5 minuten)

Voer een gesprek over de vraag: Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen axioma's en dogma's?

Denk aan:

- overeenkomst: onbetwijfelbaarheid
- verschil: de sterkte van het verbod om eraan te twijfelen

Gesprek (15 minuten)

Voer een gesprek over de vraag: Wat is het verschil tussen wetenschap en geloof?

Subvragen:

- Wat is het verschil tussen weten en geloven?
- Is een theorie ook een geloof?
- Is een geloof een soort mening?
- Is wetenschap een feit?
- Welke van de twee, wetenschap of geloof, kan meer aanspraak maken op waarheid?

Wat moet ik doen?

Ethiek

13. Ethische dilemma's

Wat is het goede om te doen?

Vertel

Door maatschappelijke, technologische en medische ontwikkeling, ontstaan er nieuwe filosofische vragen.

Opdracht (15 minuten per casus, 45 minuten in totaal)

Bespreek in groepjes van twee en schrijf zoveel mogelijk argumenten voor en tegen op bij de volgende drie ethische casussen. Eerst 5 minuten in tweetallen, daarna 10 minuten klassikaal. In alle drie de gevallen gaat het om een strijd tussen bepaalde waarden.

Casus 1: Killer Robot

Inleiding:

In 2015 waarschuwden experts en wetenschappers voor de komst van de zogenaamde 'Killer Robot': Binnen een paar jaar zullen er zogeheten autonome wapens ontwikkeld zijn, die zelfstandig, dus zonder tussenkomst van een mens, doelwitten kunnen kiezen en aanvallen. Ze zullen goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar zijn, ook voor terroristen, dictators en ander fout volk.

"Ideaal om moorden te plegen, landen te destabiliseren, bevolkingen te onderdrukken of een bepaalde etnische groep uit te moorden", luidt de bittere vaststelling van de ondertekenaars van de brief, hoofdzakelijk experts op het gebied van kunstmatige intelligentie en robotica – dus mensen die het weten kunnen.

Bron: *Robots jagen experts de stuipen op het lijf*, NRC Handelsblad, Juurd Eijsvogel, 31 juli 2015.

Voer een gesprek aan de hand van de volgende vragen:

- Welke problemen zitten er aan zo'n robot?
- Wat is het voordeel van een killerrobot?
- Kan een robot verantwoordelijk zijn voor wat hij doet?
- Wat is het verschil met de hedendaagse oorlogvoering?
- Ben jij voor deze ontwikkeling?
- Kun je, nu we deze technologie hebben, de ontwikkeling en het gebruik ervan nog stoppen?

In deze casus zal de spanning opgezocht worden tussen wat wel mag en wat niet bij het voeren van oorlog. Maakt het uit dat er geen menselijk leven in de strijd wordt gegooid, maar een machine? Is het daarom een oneerlijke strijd?

De ontwikkeling van robots gaat gewoon door. Moeten we die ontwikkeling een halt toeroepen? Kunnen we dat? Moeilijke maar ook heel urgente vragen gezien de ontwikkeling.

Casus 2: Abortus

Situatie:

Nu is de wetgeving in Nederland: vanaf het moment dat het kind levensvatbaar zou zijn, mag je geen abortus meer plegen. Deze grens was eerst 24 weken. Misschien gaat deze grens naar 23 of zelfs 22 weken, vanwege de medische vooruitgang: een kind is tegenwoordig eerder levensvatbaar.

Vraag: Is levensvatbaarheid een goede grens voor abortus?

De abortusdiscussie is een veel gevoerde discussie. Zeker in religieuze kringen wordt er fel tegen geageerd. De waarde van de zelfbeschikking wordt tegenover de heiligheid van het leven gezet en de bescherming van de kwetsbare vrucht.

Casus 3: Helpen

Situatie:

Je wint 6 miljoen in de loterij. Je moeder werkt in Zimbabwe als arts en ziet dagelijks mensen doodgaan aan ziektes die goed te behandelen zijn, maar waar geen geld voor is. Met deze 6 miljoen kan ze een ziekenhuis bouwen en medicijnen kopen.

Vraag: Moet je dit geld aan je moeder geven om daar de mensen in Zimbabwe mee te redden?

De vraag is hier of je iemand moet helpen als je dat kunt. En tot hoever gaat je zorgplicht? We weten uit onderzoek dat de meeste mensen het belangrijker vinden om mensen te helpen die dicht bij je staan, dan mensen in een ver land, die we niet kennen. Daarom staat in deze casus de combinatie van moeder en Zimbabwe. Ook hier speelt weer de spanning of je als individu zelf mag beslissen wat je doet of dat je een zorgplicht hebt voor andere mensen en hoe ver die dan gaat.

Nabespreking (5 minuten)

Bespreek na met de leerlingen aan de hand van de vraag: Wat is ethiek?

Deze drie casussen zijn ethisch van aard en gaan dus over de vraag: wat is het goede om te doen? Het is belangrijk voor de leerlingen om in te zien dat ook hier geen juist antwoord bestaat. Het goede ligt aan de achterliggende waarden die je kiest. Toch moet er bijvoorbeeld in het ziekenhuis en in de politiek of de rechtbank keer op keer een keuze gemaakt worden (over leven en dood!), dus deze ethische filosofie is praktisch van aard.

Subvragen:

- Kun je zeggen wie er gelijk heeft?
- Heeft ethiek nut?

Training

Met de lessen in dit boek kun je fantastisch veel leerlingen inspireren, aan het denken zetten, zich laten verwonderen en inzichten ontlocken. De handleiding biedt veel informatie om de lessen gedegen te kunnen uitvoeren. Heb je echter het gevoel dat je meer persoonlijke begeleiding nodig hebt of een training zou willen volgen om vaardigheid van het begeleiden van het filosofische gesprek te versterken? Wij geven ook trainingen.

Heb je het vermoeden dat een training voor je hele docententeam ook wel geschikt zou zijn, om zo de lessenserie door meerdere docenten te laten uitvoeren als integraal onderdeel in het onderwijs? Ook een op maat gemaakte docententraining aan school kunnen we verzorgen.

In beide gevallen, kijk op www.wonderwhy.nl voor het aanbod en contact informatie.

Ik zag twee beren filosoferen

Kunnen beren filosoferen? Moet je voor iedereen respect hebben? Bestaat een slecht mens? Ben je verplicht om te werken? Wat is jouw identiteit? Wat is vriendschap? Zijn mannen en vrouwen gelijk? Is het erg om homo te zijn? Kan je zélf kiezen?

Ik zag twee beren filosoferen hoort net als *Ik zag twee apen wetenschappen* thuis in de serie filosofieboeken van WonderWhy, handleidingen voor docenten, ouders en opvoeders om te filosoferen met kinderen en jongeren.

Ik zag twee beren filosoferen bevat 38 voorbeeldlessen over de leukste, interessantste of belangrijkste thema's om over te filosoferen. Het is een uitgebreide introductie in het filosoferen met kinderen en jongeren van 8 tot 18 jaar.

Auteurs: Sabine Wassenberg & Maaïke Merckens Bekkers

Vormgeving: Rémi de Ligny

ISBN 978 949 1740 18 3

Hardcover, 108 pagina's

Levendig Uitgever

